

A székelyek kivándorlása a Román Királyságba a dualizmus korában

Bevezető

Jelen tanulmányban a székelyek kivándorlásának okait, méreteit, az elvándorlás visszahatásait szeretném bemutatni az adott korban a teljesség igénye nélkül. A tanulmány egyben egy fejezetét képezi eljövendő doktori disszertációmnak, melynek címe *A Székelyföld gazdasági kohéziója és közvetítő szerepe a Román Királyság felé a dualizmus korában*.

A doktori dolgozatom témájához szervesen kapcsolódik, talán egyik legfontosabb problémáját képezi a székelységnek a Román Királyságba való kivándorlása. A két térség között (Székelyföld, Román Királyság) a közvetítő szerepet leginkább a székelység töltötte be. A kivándorlást nagyrészt a gazdasági kényszer váltotta ki, amely érdekes módon 1867 után öltötte a legnagyobb méreteket, amikor a Magyar Királyság az Osztrák–Magyar Monarchián belül a virágkorát élte. A modernizáció jótékony hatása csak későn jutott el a Székelyföldre és nem olyan mértékben, hogy meg tudta volna oldani a gazdaság strukturális problémáit. A migráció 1886–1889-ig terjedő időszakban éri el a csúcspontját. Ebben a periódusban az Osztrák–Magyar Monarchia és a Román Királyság között vámháború zajlik, amely leginkább a román piacra termelő székelyföldi kisiparosokat sújtja. A székelyek számára ugyanakkor vonzó a romániai gazdasági helyzet, amely ebben az időszakban szintén felfelé ívelő szakaszában járt, szükség volt a viszonylag jól képzett munkaerőre. A kivándorlók az idegen földön való tartózkodás idejének függvényében több csoportra oszthatók.

A véglegesen letelepedők, a székely munkakultúrát, szokásokat közvetítették a románság felé. Az ideiglenesen letelepedők meg a két térség között folytonosan vándorlók a román kultúra sajátosságait juttatták el a Székelyföldre. A két régió közötti migráció eredményeként betudható különböző hatások máig hatóak, napjainkban is kimutathatók, amikor az egyes településeken az asszimiláció elvégezte a maga identitásromboló munkáját.

A magyarság moldvai jelenléte már a honfoglalástól datálható. A honfoglalás kori helyőrségektől, őrhelyektől kezdve napjainkig több hullámban történelmi események (tatárdúlások, Mátyás király uralkodása alatt a husziták üldözései, II. Ulászló uralkodása alatt Báthory István erdélyi vajda megtorlásainak eredményeképpen, Básta er-

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

délyi hadjárata alatt, a Rákóczi-szabadságharc után, a napóleoni időkben 1811–1817 között, a madéfalvi veszedelem (1764), az 1886-os vámháború hatására érkeztek a térségbe. Számarányuk a beolvadás, a románosodás, majd a XIX. században a részleges visszatelepedés miatt folyamatosan csökkent. A Királyi Magyarország részéről is csekély volt az érdeklődés a Kárpátokon-túli magyarság iránt. Általában 100 évenként jelent meg a térségben egy-egy kutató, aki a probléma iránt érdeklődött. Ezek közül első Bandini Márkus moldvai püspökhelyettes, aki 1648-ban bejárta a moldvai katolikusokat. Jelentésében közli, hogy ekkoriban Galacon csak 70 magyart talált (Bandini püspök írásainak töredékét Gegő Elek közli).¹ Nagy csángó-magyar telepeket talált a bákói és a románvásári kerületben, különösen Tamásfalva és Szabófalva körül. Itt jegyzi meg Gegő páter „ezen magyar telepek két század alatt igen gyarapodtak”. A városokban azonban már Bandini is megfigyelte a magyarok fogyását Iaşiban, Bákóban és Románvásárban. „A katolikus magyar népszám, mely ezelőtt ezrekre ment, mostanában 3–400 lehet: vannak ugyan magyar katonák is, kiket úgymint ideiglenes lakosokat az említett számból kihagytuk.” (Itt 130 református katonáról van szó, akik a moldvai fejedelem szolgálatába álltak.)

A következő, aki Bandini látogatása után megjelent a térségben, Zöld Péter csikdelnei plébános. A Mária Terézia-féle határőrség megszervezésekor a madéfalvi veszedelem idején kivándorolt székelyekkel tart Moldovába, ahol öt éven át pasztorációs munkát végez a menekültek között. A plébános beszámol a moldvai székely telepekről: „az erdélyi székelyek, kik Moldovában takarodtak, rész szerint a Bakovi vármegyében Tatros vize mellett telepedtek le, rész szerint Szeret vizénél, harmadik falkájuk Román-vásár vármegyébe a Szeret és Moldava közé, negyedik Podolia Pruth vize mellé takarodott”. Misszionáriusunk kilenc magyar plébániát és hatvankét magyar falut számlált, Jászvásáron, Husszon és Bákóban magyar iparosokkal találkozott.² Zöld Péter moldvai vándorlásai során a magyarság nyúlványait megtalálja a Dnyeszter partján is, Besszarábiában. Csöböröcsökön egy falunyi magyart talált, ezt a települést állítólag a Magyarországról kiűzött husziták alapították.³ Nyolcvan évvel később, 1844-ben Jerney János szintén járt Csöböröcsökön, de itt már csak az emléküek élt: „Hajdan vengerek (oroszul magyarok) bírták a helységet, mely most a korona sajátja, sőt tizenöt évvel azelőtt élt még ott egy magános ember, már mintegy százéves öreg, ki fazekakat csinált borért, nevét nem tudták, mert mindig csak vengernek szólitották”.⁴ Jerney a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából utazik a vidékre. Előtte pár évvel 1836-ban Gegő páter szintén az Akadémia megbízásából utazik a térségbe, Etelközbe a magyarok nyomait kutatni. Érdekes módon Óromániában ezeket az utazásokat úgy értékelték, mint a hódító Nagymagyarország politikai, nemzetiiségi törekvéseit, holott nyilvánvalóan, sajnálatos módon csak kizárólag tudományos érdeklődésről van szó.

Gegő Elek bejárta a csángó-magyar településeket Romántól, Bákóig, Jászvásárig. Statisztikája szerint 15 plébánián 7 magyar minorita atya felügyelete alatt 45–50 ezer magyar él. Állítása szerint ezek nemcsak a moldvai magyar telepekről költöztek be a városokba, hanem Erdélyből és Magyarországról is vándoroltak ki. Bákóban már csak néhány erdélyi örményt, magyart talált. A bákói monostor igumenje sem tagadta,

¹ Gegő Elek: *A moldvai magyar telepekről*. 1838. 131. o.

² Zöld Péter 1781. január 11-én gr. Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz címzett levelében írja, melyet Kovács adott ki. 54. o.

³ Zöld Péter levelei Molnár János: *Magyar Könyv-házának III. Szakaszában* (1783) CXXXI. könyv. 414. o.

⁴ Jerney János: *Keleti utazása a magyarok őshazájának kinyomozása végett. 1844 és 1845*. 1. köt., 54. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

hogy régebb Bákót magyarok lakták. Jerney több temetőt is megátatott, régészeti emlékeket keresve, többek között a kotnarit (Cotnari) is. A faluban járva megtudja, hogy harminc házban 150 katolikus lakik, akiket még „unguroknak” hívtak, de magyarul már nem beszéltek.

Jerney után a következő kutatócsoport 1868-ban indult el Moldova irányába – a Szent László-társulat megbízásából – öt katolikus pap közöttük Imets Fülöp Jákó és Kovács Ferenc. Galacon ők még több magyart találtak, mint Jerney. Iași-ban 2000 körül számítják a katolikusok létszámát, ezeknek azonban nagy része lengyel: „katolikus lehet valami kétezer és egynéhány, jobbára lengyelek, mely faj itt a magyart váltja föl”.¹ Tulajdonképpen Galac és Iași városán le lehet mérni a magyarság Moldovába való áramlásának és asszimilációjának mértékét. Kovács naplójában a 800 mérföld moldovai területen a magyarok számát 60–65 000-re teszi, ugyanakkor megjegyzi: „nem egyidejű odaszármazás, vannak őslakók, az úgynevezett csángó magyarok és olyanok, kik későbbben hol egyenkint, hol pedig kisebb-nagyobb csoportokba származtak oda, mások székelyek és egyéb magyar eredetűek”.

Kovács szerint a csángók többnyire a Szeret és a Beszterce mentén élnek. „A gyarmatosok részint a városokban található magyarság zömét képezik: orvosok, gyógyszerészek, mesteremberek és napszámosok Erdély és Moldova közti Kárpátok lejtőjén a Tazló és a Tatros vizek partján élnek.”

Kovács a kivándoroltakat két osztályba sorolja az alapján, hogy milyen alattvalónak tekintik magukat. Azok, akik az 1700-as években és még azelőtt érkeztek a térségbe, helyi identitással rendelkeznek, és a román állam alattvalóinak tekintik magukat (csángó-magyarok). Azok akik az 1800-as években érkeztek még osztrák-magyar alattvalónak vallják magukat. Ezek képezik a betelepedett városi magyarságot és az állandó lakhellyel rendelkező elemeket. A fenti kategóriák alapján Kovács a székelyek számát a 2500-as városi magyarsággal együtt 11 500–12 000 főben, míg a csángó-magyarok létszámát 65 000-ben állapítja meg. Kovács utazótársa Imets Fülöp Jákó említi, hogy Fűrészfalván és Gorzafalván, amelyek magyar települések 1854–1857-ig 2935 lélekről 2362-re fogyatkoztak a sematizmus szerint, a magyar pap olaszul beszél, a tanító pedig román. Kovácsék 1868-ban úgy találják, hogy Tazló vidéke magyarabb, mint az erdélyi magyar vármegyék, Kalugyerpataka, Klézse, Forrófalva, Nagypataka teljesen magyar. Adzsudtól lefelé a Szeret völgyén egészen Galacig nyomon lehet követni a székelységet.

Hegedűs Lóránt 1901-ben utazik Moldovába, ahogy elhagyja a Székelyföldet az első faluban, Sósmezőben már keveredik a magyar nyelv és a szokások a románokkal: „egy tekintélyes paraszti háznál magyar olvasókönyvet találtam, csakhogy az Janku Avramot dicsőítő papirosba volt takargatva”. Slănic Moldova környékén is 20 falut a csángók magukénak vallanak, a katolikus ünnepeket megülték, de már román ruhában jártak. Volt arra is példa, hogy a román völegény „magyarrá” (katolikussá) vedlett és katolikus rítus szerint esküszik, de a gyermekek a román iskolában elfelejtik a magyar nyelvet. „El tudják mondani, hogy apáik apái jöttek ki s legrégebben az orgona Kézdi-Vásárhelyről.”

Hegedűs Lóránt a század elején áttanulmányozta az anyakönyveket is. Az itt talált adatok alapján a csángók nagy része a XVI. században érkezett, másik felük a napóleoni háborúk idején. A legújabb kitelepültek a vámháború miatt vándoroltak ki. Hajus, Szászút és Onești-re az 1800-as évek elején érkeztek jelentős számban székelyek.

---

¹ Kovács Ferenc úti naplója. 1868. 29. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Ezekbe a városokba is adómentességgel csalogatták be a székely mesterembereket, egy idő után azonban az általuk kinevelt román inaslegények versenyét nyögték. Iaşiban a század elején már csak egy-két ottragadt gyógyszerész meg Bukovinából átvándorolt csángót talált. Egy része a magyarságnak visszatelepült, a nagy részük azonban elrománosodott. A szereti kerületben Románvásár körül hat nagy anyaközséget talál a katolikus statisztika alapján. Halauceşti-en (Jerney Halasnak nevezte), a magyarság helyén már csak egy minorita szemináriumot talált, ahol románul képezték ki papnak a csángó gyermekeket. Tamásfalván Kovács 1868-ban azt jegyezte föl hogy: „A hívek nyelve oláh, csak egyes családoknál magyar”. Hegedűs már nem talált magyarul beszélőket. Annyit tudtak eredetükről, hogy őseik még Ştefan cel Mare (1457–1504-ig) vajda alatt jöttek ki. Egy-egy magyar családnév még megmaradt, de maguk sem tudják, hogy házaik építési módja és szöke karcúságuk miatt különböző a szomszéd románokétól.

A határszélen több település, Szabófalva, Forrófalva, Klézse, Pusztina, Dormánfalva, Csügés még többségében csángó-magyarok által lakott. Ebben a körzetben edemes megemlíteni Kománfalvát (Comăneşti), melynek szerepe a gyimesi-oknai vasúti összeköttetés megteremtésével megnövekedett. Vasúton már könnyebben jutott el a román hatás a csángók közé (román tanítók, szövetkezetek), mint korábban, de a székely is könnyebben tudott leutazni Galacra vagy Bukarestbe. A kománfalvi Silva fűrésztelepen is a 400 munkából 100 székely. A közeli lignitbányában is dolgoznak székelyek, de ott inkább az olaszok és a horvátok vannak többen (ez utóbbiak a Csíkszereda–Madéfalva–Gyimes vasútvonal építése után maradtak a térségben).

Mint az a fentiekből kiderül, mintegy hétszáz éve hullámokban ömlik át a Délkeleti-Kárpátok magyar népe Moldovába. A székelyek kivándorlása nem egy egyszeri hullámban történt, hanem itt egy történelmi folyamatról van szó. Sok esetben az értelmiség és a kézművesek vándoroltak ki, a Székelyföld legértékesebb eleme. Az egyes településeken megfigyelhető a kivándorlás különböző rétegeinek egymásraveződése, máshol pedig a teljes pusztulás. A magyarlakta telepek keleti szárnya a század elejére teljesen elpusztult, észak és Iaşi környékén is számottevő volt a fogyás, a Szeret mentén még úgy ahogy fellelhetők voltak a magyarság csoportjai. A század elején már eltűnik Bákó és Román magyarsága. A fenti folyamatok ellenére az iparosítás következtében Galacon, Brăilán, Constanţán és Bukarestben emelkedik a magyarok létszáma.

A kivándoroltak – annak ellenére, hogy elég nagy létszámot képeznek – gyengén vannak megszervezve. Ez nyilván elsősorban a helyi közösségek hibája, de az anyaország részéről is nagyfokú volt az érdektelenség. A térségben megjelent tíz utazó közül is kilenc lelkes volt. Az egyetlen világi kutató Jerney János volt (Bandini püspök, Zöld Péter, Gegő Elek, Weszely, Imets, Kovács katolikus papok, Ürmösy református tiszteletes). A század elején a legújabb cikkeket, tanulmányokat is egyházi emberek írták. A fentiekben láthattuk, hogy inkább az egyházi személyek érdeklődtek a romániai magyarság iránt. Nem véletlen, hisz a moldovai és havasalföldi magyarság egyetlen közösségi, társadalmi szervezőereje az egyház volt. Az más kérdés, hogy ez sem volt elég hatékony, sőt néha elenyésző volt. A magyar papok eltűnésével magyarázható a közösségek fellazulása, majd fokozatos beolvadásuk. Ahol a magyar papot nem tudták pótolni, ott a magyarság is egy emberöltő alatt eltűnt. Bandini püspök 1648-ban Bákóról még azt írja, hogy a ferences monostorban 12 magyar barát lakott. Jerney ugyanitt már hiába keresi a régi magyar püspökséget, a század elején pedig már magyarokat is alig lehet Bákóban fellelni. Gegő atya a csángók elrománosodását az olasz

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

papoknak tudja be, mert csak hét magyar minorita papot talál a falvakban.¹ Harminc évvel később Imetsék még kevesebb magyar pappal találkozhatnak, a magyar papok helyére küldött olasz papok közül pedig csak nagyon kevesen tanulták meg a magyar nyelvet.

Az első romániai magyar lapokat is egyházi emberek alapították. Az elsőt Bukarestben 1860-ban Koós Ferenc református lelkész adta ki *Bukaresti Magyar Közlöny* címen, de csak mintegy fél évig tudta fenntartani. 1899-ben ezt a lapot indítja újra Bartalus János református esperes. 1900-ban elindítja útjára a *Romániai Értesítőt*. Ezek a lapok is egy év után megszűntek működni. Mint láthatjuk, az összes lapalapítás egyházi oldalról indult. Ezek a lapok általában a helyi eseményekről és a közösség életéről írnak, sajnálatos módon legtöbbször a civódásokról. Még idegenben sem tudtak a magyarok összefogni a nagy egymásrautaltságban.²

A különböző ünnepeket rendező egyesületek is a román bírósághoz fordultak a szervezésből adódó nézeteltérések megoldására: „maholnap, úgy látszik, a bukaresti magyarság gyűlhelye a törvénykezési előszoba lesz, hiszen a Petőfi-ünnepet rendező magyar bizottság csak úgy a román bíró elé vitte magát”.³

Koós Ferenc (1855–1869) az *Életem és emlékeim* című könyvében leírja, hogyan szervezte meg a magyar dalárdát, a Hunnia olvasóegyletet, temetkezési egyletet, iparosok olvasókörét, a protestáns nőegyletet. A század elején Bálinth János római katolikus plébános *Emlékkönyvében* megírja, hogyan indította útjára a római katolikus gyermeksegélyező egyletet, a művelődési kört.

A történelmi magyar egyházak Bukarestben, Ploești-en, Brăilán, Galacon jelen voltak a múlt század végén, az utóbbi két helyen a század elején a katolikus pap már olasz. A katolikusoknak a jászvásári püspökségben, tehát egész Moldovában csak két magyar papjuk volt, Balla Lajos Dománfalván és Kárpáti Gráczian Klézsén. Galacon a század elején 10 000-re becsülik a magyarok számát, de magyar pap már egy sincs.

A bukaresti érsekség területén, tehát Havasalföldön 25 parókia volt, de magyar pap csak Bukarestben, Craiován és Gyurgyevóban volt. A paphiány az anyaországbeli történelmi egyházak gondatlanságával magyarázható. Nemhogy az utánpótlásról nem gondoskodtak, hanem még a meglévő pozícióikat is feladták. Pl. Bukarestben 1863-ban a magyar provincia telepeit átadta az olasz egyháznak. 1852-ben még hat magyar szerzetes lakott a kolostorban, „két magyar szerzetes tanító tanítja Bukarestben az 1848 után nagyszámban idejött magyarok gyermekeit”.⁴

A román történészek közül Nicolae Iorga foglalkozik a iași-i, a bukaresti egyházak, valamint néhány kolostor oklevélananyagával.⁵ Ezekből a latin, olasz, francia és német levelezésekből kiderül a moldvai magyar katolikus papok vesszőfutása. A római Congregatio de Propaganda Fideinek a moldovai (bákói) püspökkel a XVIII. század második és a XIX. első felében folytatott levelezéséből állapíthatjuk meg, hogy az ortodox egyház minden lehetőséget felhasznált arra, hogy a bákói magyar katolikus püspökséget elsorvassa, az olasz papok pedig sorozatosan rágalmozgatták a magyar papokat a Szentszék előtt. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy ahányszor magyar részről érkezett jelentés a moldvai csángók helyzetéről, a Szentszék mindig lépéseket tett a ma-

¹ Gegő Elek id. m. 134. o.

² Bukaresti Magyar Közlöny, új évf. 3. sz.

³ Románia Magyar Néplap, I. 9. sz.

⁴ Bálinth: id. m. 156. o.

⁵ Nicolae Iorga: *Studii și documente cu privire la istoria Românilor. (1901) – II. Acte relative la istoria custului catolic in principate.* 54–461. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

gyar papok alkalmazása érdekében. Néha az olasz papok is kénytelenek voltak bevalani, hogy ezeket a parókiákat magyarul kell kiszolgálni.¹ A Szentzsák a magyar papok alkalmazása érdekében többször is rendelkezett: 1670-ben Bandini látogatása után, 1792-ben Zöld Péter és 1845-ben Jerney útja után.² Ezek az időközi intézkedések nem voltak elegendők az általános és mindig megnyilvánuló szervezkedések ellen.

Nicolae Iorga kiadványa rendkívül fontos, hisz az osztrák konzul leveleiből is körül 92 okiratot 1789–1829-ig terjedően. Ezekből kitűnik, hogy Lengyelország felbomlása után a Habsburg-birodalom felett a moldovai katolikusok sorsáért, a iasi-i konzulú azonban akadályozták a magyar papok küldését.³

A reformátusok bár számban kevesebben voltak, az ő létszámuk is fokozatosan csökkent a román törekvések és a belső ellentétek miatt. A reformátusok és katolikusok még egymástól a kölcsönös térítésektől is tartottak.⁴

A romániai magyarság egyházainak helyzetét érdemes összehasonlítani a romániai németekével. A század elején a Romániába kivándorolt németek létszáma 15 000-re tehető, jóval kisebb, mint a magyarság létszáma, mégis sokkal jobban vannak megszervezve, egyházi életük erősebb, a papjaik nagy része német anyanyelvű. Ebben az időben Bukarestben külön papi szeminárium van és egész Románia területén 14 evangélikus papot tartanak számon. A bukaresti egyházközséget kivéve, amelyet az 1700-as évek elején alapítottak, a többi német egyházközség mind a XIX. század második felében jött létre. Az összehasonlításból kiderült, hogy amíg a frissen alapított német egyházközségek fejlődnek, addig a több évszázados magyar közösségek elenyésznek.⁵ A romániai németek közösségeiket Berlin alá rendelték, papjaikat is innen kapták, az anyagi támogatást pedig a Gusztáv Adolf Alapítványtól. Meyer – aki Brailában és Bukarestben szolgált – írja, hogy a romániai németek nagy része azokból a munkáscsaládokból, szolgálókból, szolgaleányekből áll, akik Erdélyből, Bánáttól Romániába és Szerbiába mennek dolgozni, néhány év múlva pedig hazatérnek. A magyarországi németek (Osztrák–Magyar alattvalók) egyházközségei Berlinből kapták a támogatást, az iskoláikat viszont Ausztria–Magyarország támogatta.⁶

A német iskolahálózatához képest a magyar iskolák létszáma, támogatása elenyésző. Ez a tény tükrözi a mindenkori magyar állam szemléletét, hozzáállását a kivándorolt

¹Az 1814-i missziói jelentésben Tatrosról a következőket írják: „parochia difficile di servirsi da un missionario italiano, par essere assai gravoso limparare perfettamenteamente la lingua ungara, che sola e strettissime parlamo la maggior parte dignei cattolici”. (CXXXIV. okmány) Szabófalvára nézve az olasz püspök el is rendeli 1817-ben felváltva a magyar nyelv használatát. (CLIV.)

²1670-ben a csíksomlyói ferencesek két leiratban bizonyítják, hogy a bákói klostrom az övék s a magyar barátoké volt (III. és IV. iasi-i oklevél). 1806-ban ugyanezt tanúsítják (XIV. okirat), azonban a kolostort a jezsuiták „non alio nisi lupi nomine dicti Poloni” foglalták le. 1792-ben Batthyány Ignác erdélyi püspök küld magyar papot, Pozsonyit (XCVII), ki ellen az olaszok szervezkednek. 1841-ben Szabó, a mickolci minorita rendházfőnök Arduini moldovai olasz püspökkel megegyezik, hogy magyar minoritákkal látja el a moldovai katolikusokat, de a szerződést a bécsi nuntius közbelépésnek köszönhetően felbontják. (CLXXXII.)

³A iasi-i osztrák konzul 1807. március 15-i feliratában Boecor magyar papot szidja, kijelenti, hogy „nichts weniger politisch und dem mir bekannten Staatssystem und Staatsinteresse des allerhöchsten Hofes mehr zuwider ware, als die Hereinsendung von ugarischen Priestern, weil hiedruch nichts als die Auswanderung befördert wurde”. (XIX. okl.) 1807. május 14-én Bécsben jelenti, hogy 21 319 magyar katolikus van Moldovában, de ismét tiltakozik a magyar papok küldése ellen, mert az előmozdítaná a kivándorlást.

⁴Bálinth János katolikus pap Emlékkönyvének 159. lapján azt említi, hogy működése következtében pár százan tértek vissza őseik hitére. Azt nem említi, hogy az ortodox vagy a református vallásról tértek-e vissza, de nagy valószínűséggel mondatjuk, hogy a reformátusról van szó.

⁵H. Meyer: Die Diaspora der deutschen evangelischen Kirche in Rumänien. (1901) 19. o.

⁶Meyer: id. m. 210. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

magyarság megtartásában. A magyar nyelvű oktatás a századfordulón a legerősebb Bukarestben. Ez talán azzal is magyarázható, hogy itt él a legnagyobb létszámú magyar közösség. Koós és Barthalus érdeme, hogy 1901-ben létezik egy nagyobb létszámú református magyar iskola 160 gyerekekkel és öt tanerővel. Az apácáknak is volt egy leányintézetük, ahová 150 magyar lány járt iskolába. Az apácák azonban németek voltak, a lányoknak magyarul nem szabadott gyönni, magyar nyelvet is csak azért tanítottak, hogy az intézet számára megszerezzék a magyar támogatásokat.

A korabeli romániai magyar nyelvű oktatásnak több problémája volt. Először is, mint láthattuk, a nemzetiségileg vegyes iskolák nem igazán szolgálták a magyar diákokat öntudatuk gyarapításában. Az új iskolák alapítását az anyagiak hiányán túl a román hatóság is akadályozta. A román hatóság ellenszenvét valamilyen mértékben elensúlyozhatná a 6 db – romániai osztrák–magyar – konzuli képviselő. Ezek működése, az osztrák–magyar állampolgárok érdekképviseletének ellátása nem igazán hatékony. Mindez a korabeli sajtóvitákból is kitűnik.¹ A legtöbb jogi visszasság nem is a konzulátusok munkájával, hozzáállásával magyarázható, hanem a korabeli állami rendelkezésekkel. A legnagyobb problémát egyes kivándorlók esetében a hazai adófizetés elhanyagolása, a Romániában születettek anyakönyvezésének elmulasztása és nem utolsósorban a lejárt útlevelek okozták. A fenti jogi akadályok elhárítására az állami szervek nem voltak hajlandók semmilyen átmeneti, kompromisszumos megoldást találni, ezért sok kivándorolt magyar kénytelen volt idegenben maradni. Ezzel szemben a román állam hajlandó volt különböző kedvezményekre. Pl. Magyarországnak a Marosig terjedő szakaszáig romániai belföldi bélyeggel lehetett levelezni.

Ha a magyar külképviselet hasonló módon támogatta volna a romániai magyar közösségeket és szervezeteket, mint a német a sajátját, nagyobb eredményeket lehetett volna elérni az elrománosodás megátolásában. A magyar kormány támogatásának elmaradása talán azzal is magyarázható, hogy a székelyek még a századfordulón sem voltak hajlandók a 48-as párton kívül más pártot támogatni (a Romániába kivándorlók jelentős hányada székelyföldi volt).

A fenti jelenségek tárgyalása után vizsgáljuk meg, hogy mekkora lehetett a Román Királyságban a kivándorolt magyarok létszáma a század elején. Barabás Endre a kivándorolt székelyek számát 100 000-re teszi, a csángók szintén 100 000-en vannak, tehát a magyarok összlétszáma 200 000 lehet. Bálinth pap a bukaresti magyarságot 40–50 000-re becsüli, ő is elfogadja a 200 000-es létszámot.

Imets és Kovács 1868-ban 60 000-ben állapítja meg a moldovai csángók számát, az ősi magyar nyelvet beszélőket 45–55 000-re teszi. Gegő Elek harminc évvel korábban 40–45 000-re teszi a moldovai magyar anyanyelvű lakosok számát. A csángók 1868-tól folyamatosan románosodnak. Rubinyi Mózes a század elején így nyilatkozik: „manapság körülbelül 20 000-en lehetnek, kik jól-rosszul még beszélnek magyarul. Talán még így is sokat mondtam, mert magyar Romániában körülbelül 100 000 lakik. Ezek nagyobbrészt székelyek”.² Hegedűs Lóránt szerint a század elején a csángók létszáma az 1868-i 44–45 000-es létszámon is alulmarad, talán még akkor is, ha ideszámítjuk a múlt század második felében kivándorolt székelyeket.

A pontos létszámot akkor is nehéz megállapítani, ha megvizsgáljuk az 1900-as romániai népszámlálás adatait. Az adatok alapján megállapítható, hogy a század elején

---

¹Barabás Endre: Magyar Szó. 1901. január 23. „A consuli hivatalokból kiáramló közömbösséget, sőt talán ellenszenvet is érezve, inkább eltűri a magyarság anyagi megkárosítását, minthogy esetleg oly hivatalokhoz forduljanak segítségért, aki a védelme alá helyezett magyarságot javíthatatlan züllött népek nézi.”

²Rubinyi Mózes: *Adalékok a moldvai csángók nyelvjárásához*. Magyar Nyelvtör. 1094., 58. o.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Romániának 5 912 520 lakosa volt, ebből külföldi állampolgár 172 063, valamint 272 420 semmilyen állami kötelékbe nem tartozott (itt valószínű, hogy nagyrészt a zsidókról van szó, ugyanis a korabeli Romániában nem voltak állampolgári jogaik). Romániának ebben az időben nincs nemzetiségi, ki- és bevándorlási statisztikája. Magyar részről nem lehet kimutatni a kivándoroltak hazaküldött pénzmenyiségét sem.

Az 1891-es népszámlálás alkalmával Romániában 30 000 magyar állampolgárt számláltak, a csángókon és a román állampolgárrá lett székelyeken kívül. 1894-re ez a szám 48 000-re emelkedett, a romániai katolikusok és protestánsok létszámát 168 236-ra tették. Ez utóbbiban nyilván benne vannak a csángók és más nemzetiségek is.

Nem utolsósorban megállapíthatjuk, hogy Brassó vármegyének és az öt székely széknek a lakosságából, ha 1890-ben és 1900-ban összehasonlítjuk a tényleges népességet a számmal amelyet az előző tíz év természetes szaporodása révén kellene kapjunk, nagy különbséget észlelünk. Ha a szaporodás százalékát vesszük alapul a hat megyéből 1891 és 1890 között eltűnt 34 162 lélek, a következő tíz évben 20 043. Az adatokba nyilván a más erdélyi vármegyébe vándoroltak is beletartoztak, valamint a Brassó környéki románok, akik szintén Romániába telepedtek.¹ Az adatokból kitűnik, hogy 1890-ben több magyar volt Romániában 30 000-nél, mint amit a hivatalos statisztika kimutatott. A másik következtetés pedig az, hogy ha csak az 1880–1900 időszakban tartott volna a kivándorlás, akkor is már 55 000 kitelepedett magyarral számolhatunk.

Mindent összevetve: a bukaresti (konzulilag számított) 25 000 főnyi székelységet, a ploiești-i, galaci, pitești-i, brăilai, giurgiui adatokat, valamint a moldovai magyarokat a század elején kb. 100 000-re tehető a még magyarul beszélő kitelepültek száma.

Brassó és az öt székely vármegye népességének létszámát a következő összeállítás mutatja:

Megye	Teljes lakosság			Szaporulat		Tényleges szaporodás	
	1880	1890	1900	1880–	1890–	1880–	1890–
Brassó	83 929	86 777	92 589	11,07%	9,38%	3,29%	6,7%
Csik	110 940	114 110	127 995	10,14%	14,15%	2,85%	12,17%
Háromszék	125 277	130 008	136 797	9,55%	9,40%	3,77%	5,22%
Maros	146 116	163 648	178 398	14,16%	12,48%	0,12%	9,01%
Torda	137 031	150 564	160 472	12,79%	8,50%	9,87%	6,58%
Udvarhely	105 520	110 232	117 850	10,28%	10,75%	4,37%	7,01%

¹1900-ban Brassó megyéből 446 magyar, 7 német, 732 román vándorolt ki. A magyar királyi kormány 1901 évi működéséről és az ország közállapotáról szóló jelentés és statisztikai évkönyv. (1901) 399. o.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Megye	Elvándorlás a megyékből	
	1880–1890	1890–1900
Brassó	6435	2328
Csik	8079	2258
Háromszék	7342	5427
Maros	3161	5676
Aranyos	2994	2885
Udvarhely	6151	4121
Összesen	34 162	22 693

A fenti statisztikák vizsgálata után mindenképpen érdemes azt elmondani, hogy a korabeli Magyarországon nemcsak székelyföldi jelenség a kivándorlás, ez általános jellegű, országos probléma, természetesen területenként eltérő intenzitású a gazdasági helyzettől függően. Mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy a század elején Magyarország, Olaszországgal és Oroszországgal listavezető a *kivándorló* államok élén.¹

Ebben az időszakban Magyarországon helyesebben fogalmazva nincs kivándorlás, hanem inkább kivándorlások vannak. Az ország különböző égtájairól kivándorló emberek, népcsoportok problémáit nem lehet egy kalap alá venni. Az ország különböző régióiból történő elvándorlásnak egymástól eltérő okai vannak.

A múlt században a kivándorlásról, annak okairól általánosságokat állapítottak meg, a helyi okok és ezek hatásai nem lettek feltárva és ennek következtében nem is lettek orvosolva. A felvidéki–amerikai, dunántúli és a székelyföldi–romániai kivándorlást nem lehet összemosni, hisz földrajzilag is két különböző, egymással nem összefüggő területről van szó. A felvidéki lakosság kiáramlása ebben az időszakban nemzetiségileg igen vegyes, kisebb benne a magyarság részaránya és az egész Európára vonatkozó migráció egy részét képezi. Felvidékről inkább a szlovákok és a rutének telepednek ki, ezzel szemben a Királyi Magyarország keleti, délkeleti részéről szinte kizárólag magyarok vándorolnak ki. Az Erdélyből Románia felé tartó vándorlásra jellemző, hogy – egy-két száz csoportot leszámítva – szinte csak magyarok vándorolnak ki, a románság helyben marad. Az amerikai kivándorlás igazi kezdete majdnem pontosan datálható (1877) és okai kitapinthatók. A székely migrációnak azonban már a dualizmus korában történelmi múltja van, egy-egy hullám elindulása történelmi eseményekhez köthető, a régi és új okok összekeveredtek és újabbakat indukáltak. A felvidéki kivándorlókat egy távoli világ gazdaságilag, kulturálisan fejlett társadalma várta, míg a székelyt egy minden szempontból fejletlenebb határ menti Románia. Érdemes azt is megjegyezni, hogy Románia máshonnan szinte nem is kap ebben az időben bevándorlót, csak Erdély felől. A felvidéki kivándorlók egy távoli kontinensre telepednek, ezzel szemben a székelység egy szomszédos országba, melyet *Belföldnek*, Kis-Magyarországnak hív, hasonlóan ahogy a Királyhágón túli Magyarországot *Vármegyének*.

¹1900–1901-ben az észak-amerikai kivándorlási statisztika 143 000 osztrák és magyar, 136 000 olasz és 85 000 orosz kivándorlót jegyzett fel. Az európai kikötők kimutatása szerint pedig 1899-ben 43 394, 1900-ban 54 767 magyar kelt át az óceánon.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

A múlt század végén, jelen század elején a Keleti-Kárpátok bármely szorosán áthaladva, az utazó találkozott teljesen vagy részben magyar településekkel. Ha a korabeli Románia határ menti településeit, falvait vizsgáljuk, mindenhol megtalálható a székely. „Hogy Predeal, Bușteni, Sinaia tele vannak orosz ruhába bújt székely és szász kocsisokkal, itt vénült magyar cselédekkel, s hogy a vasúti munkások közt ékes káromkodásaik naphosszat hangzanak, ezeken még senki sem fog csodálkozni. Talán csak az üthet szeget fejünkbe, hogy a kivándorolt szász árusaink magyarul vallják itt magyarnak magukat, mihez otthon nem vagyunk szoktatva. Azon sincs mit sokat álmélnodni, hogy a határszélre büszkén kirakott gyárak Azugán még házhellyel is kötik az ideakadt székelyt.”¹ Sajnálatos módon azonban nemcsak a határ menti településeken, hanem a vasút mentén fekvő fontosabb városokban is jelentős számú magyar közösség élt. A Fekete-tenger partján a hajók berakodásánál is lehetett magyar szót hallani. A román-magyar határtól távol eső városokban is, mint Gyurgyevó több száz székely iparos él. Pl. Pitești-en csak a református közösség 180 fős, kikről az erdélyi superintendens így emlékezik: „lelkész-tanítói állás üresedésben van, az 1900. éven konfirmatio nem volt”.²

Érdekes módon sem a kisebb, sem pedig a nagyobb közösségek, mint Ploiești, Bukarest, Brăila, Galați, Constanța székelysége nem stabil, hanem egy változó közösség, 1843-ban Ürmössy Sándor Ploiești városában járt, a következőt írja az itt lakó magyarságról: „több mint háromszáz magyar lelkek lakják e közönséges kiterjedésű várost – mindennek mestersége ad életmódot, mely nekik kedvezően vagonol és házi szükségeken feljül is adódik”.³

Ha a ploiești-i magyar közösséget vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy több hullámban telepedtek le a székelyek: az első hullám talán már a napóleoni háborúk idején jöhetett, hisz mint láthattuk, Ürmössy 1843-ban itt már jelentős magyar közösséget talált, a következő hullám 1868 után, majd a következő a vámháború éveiben (1886–1889). A magyar cselédség időszakos kiáramlása folyamatos. Ezért mondja Tornay hogy: „ez a Ploiești az oláh Havasalföld felé szinte gyűlőhelye a hazáját hagyta magyarságnak. Ez a Ploiești a fiatal magyarság elzúllásának első stácziója. Mit látnak itt? Azt, hogy embereink, mintha megcsapolták volna vérüket, elhagyják magukat, s a helyett a mit magyarországi erélyességnek hív az erdélyi, rögtön erőt vesz rajtuk a román fatalizmus s valami keleti tetszelgés abban, hogy ők kívülről ne lássanak magyaroknak”.⁴ A korabeli adatokból kitűnik, hogy nemcsak az erdélyi gazdasági helyzet volt az oka a migrációnak, hisz a vagyonosabb szászok is jelen vannak Romániában elsősorban a szolgáltató szektorban: „Kivándorlót találunk vagyonosabb szászokat, a kik úgy látszik, egész Havasalföld és Moldova gyógyszerétárait kivették”. Érdekes módon a Romániában letelepedett szászok halálukkor az örökséget nem küldik haza a rokonságnak, hanem Ploiești-ben hagyják közösségi célokra, hogy megmaradjanak a románok emlékezetében.

Ploiești a század elején kb. 40 000 lakossal rendelkezett, ebből kb. 800–1000 lélek a katolikus és 500 a reformátusok száma. A jelentős magyar létszám ellenére nem volt megszervezve a társasági, közösségi élet. Sokan a kitelepültek közül román katonának állnak, hogy így állampolgári jogokat nyerjenek. Ebbéli igyekezetükben annyira

¹ Barabás Endre: A székely kivándorlás és a Romániában élő magyarok helyzete. Közgazdasági Szemle. 1901.433. o.

² 1900. évi jelentés. 93. o.

³ Ürmössy Sándor: Az elbujdosott magyarok Oláhországban. 1844. 31. o.

⁴ Tornay Ferenc: Száműzetésem ideje, vagy miért hagytam ott Oláhországot. (EMKE kiadása. 1899.) 15. o.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

buzgók voltak, hogy egy ellenőrzés alkalmával, amikor a magyar konzul egyet igazoltatott és hazaküldött, kiderült, hogy katonaságra alkalmatlan.

A székely-magyar betelepültek legjavát az iparosok teszik ki. Ezek közül is a legtöbb kovács és kerekes volt. Egy idő után azonban alábbhagyott a konjunktúra, hisz a székely mesterembereknek román segédjeik voltak, akikből egy idő után kinevelődött a konkurencia. Az iparosok nagy része a vámháború idején telepedik át Romániába. Pl. egy kalapokat gyártó mesterember egy egész üzemet alapított Ploiești-ben (a vámháború előtt Brassóban lakott), tízévi adómentességet kapott, melynek fejében húsz román munkásleányt kellett alkalmaznia, és folyamatosan csökkentenie kellett székely munkásai számát.

Ploiești-ben a jelentős létszámú magyar közösséget a külön katolikus és református templom megléte is bizonyítja. Mindkét templomnak volt saját iskolája, amelyben a század elején már vegyes volt a diákság összetétele (12 magyar, ugyanannyi német, négy olasz). A tanítás három nyelven folyt: románul, magyarul és németül. A katolikus templom az 1870-es évek elején épülhetett, 1900-ban került sor a tatarozására, melynek finanszírozására nehezen gyűlt össze a pénz. Nagyrészt csak hitelben tudtak dolgoztatni, mert a magyarországi püspökségek csak öt forintot adományoztak a felújításra. Ez az eset is ékeesen bizonyítja, hogy a történelmi egyházak már a meglévő templomaikat sem voltak hajlandók támogatni, nemhogy új kezdeményezésekbe fogjanak.

Prahova völgyén továbbhaladva, a következő és egyben a magyar emigránsok szempontjából legjelentősebb román település Bukarest. A bukaresti zsidó negyed mellett volt található az ún. *Baráczia*, a Ferenc-rendiek ősi kolostora, mely 1852-től 1863-ig a Magyar Kapisztrán Szerzet telepe volt. 1863-ban a magyar provincia lemondott róla, a század elején már csak egy magyar segédlelkése volt.¹

A segédlelkész szerint a század elején kb. 20 000 magyar katolikus élt Bukarestben. A város másik részén épült Koós Ferenc (1855–1869) lelkészsége idején a református templom. A magyar reformátusok száma kb. 6000 lehetett.² A 20 000 magyar katolikus és a 6000 református az egyház által nyilvántartottak száma. A század eleji bukaresti magyarság létszáma lényegesen több volt. A fenti adatok alapján Bukarest nagyobb magyar város volt, mint Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy és Csíkszereda együttvéve.³

A Székelyföldön több köztisztviselő a fenti adatokkal ellentétben azt állította, hogy a kivándorlás nem jelentős, a kivándorlók nagy része visszatér, a Székelyföldön stagnáló jólét van.

Valójában itt arról van szó, hogy a kivándorlók, valamint a visszatelepülők létszámát lehetetlen teljes pontossággal megállapítani. A teljes létszámot azért is nehéz megállapítani, mert a kivándorlók nagy része napszámos és cseléd. Ez a két társadalmi kategória köztudottan a legmobilibb, nincs állandó lakhelyük, munkahelyüköve-

---

¹ A Baráczia építését illetően két elmélet is létezik: Bálinth János bukaresti katolikus papnak „A bukaresti Szent István Király Egyesület alakulási *Emlékkönyvében* (1901) közzétett adatai értelmében, amely tulajdonképpen Tornay állításán alapul a kolostor a magyar Ferenc-rendiek és az adakozók pénzéből épült. A Nicolae Iorga által közzétett 1818. január 3-i osztrák konzuli jelentés szerint a Baráczia a bolgár Ferenc-rendiek alapították, de a havasalföldi fejedelmek chrisovjai az erdélyi ferencesek jelenlétéről írnak.

² Koós Ferenc: *Életem és emlékeim 1828–1890*. II. kötet (1890), 72. o.

³ Az 1900-i népszámlálás Marosvásárhelye 17 284, Csíkszeredában 2622 és Sepsiszentgyörgyön 8030 lakost számlált.

Erdélyi Magyar Adatbank

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

Beszámolók bizonyítják, hogy a Bukarestbe vándorolt székely lányok közül sokan a legősibb foglalkozást űzik: „a Csizsmedzsú-kert itt a székely lányok sokramenendő dámáságának kivált vásár- és ünnepnapokon szokott mutatványozó tere lenni”.¹ Szintén a Csizsmedzsú-kert mellett volt a magyar Casino épülete, belül a Vérszerződés festményével és a magyar zászlóval. A század elején a Casinónak 600 tagja volt.

A század elejére az 1896–1899 között tartó vámháború idején kialakult konjunktúra lecsengőben volt, megfigyelhető a piac fokozatos beszűkülése, korábban vagyonos, befutott mesteremberek maradtak klientúra nélkül.

Sokak jogi státusa nem tisztázott, azon magyaroknak, akik vissza akarnak telepedni, lejárt az útlevelük és nem fizettek adót, a magyar konzulátus nem akart útlevelet adni, a román állam pedig nem adott állampolgárságot.

A szerencsésebb kisiparos családok mellett sokan laknak a város perifériáin, különböző nyomornegyedekben. Sokan közülük 7–26 éve telepedtek le, évi 10 frankkal törlesztik telkük árát, mely kb. 40 év múlva lesz a sajátjuk. A telespekulációnak is sokan áldozatául estek.

Annak ellenére, hogy a székelyek jelentősen hozzájárultak Bukarest gazdasági fejlődéséhez, hisz többnyire megbízható, minőségi munkát végző, egy magasabb munkakultúrát megtestesítő népcsoport voltak, a románság körében nem örvendtek nagy megbecsülésnek. Ez talán két okkal is magyarázható: a székelyek egyrészt konkurenciát jelentettek a helyi lakosságnak, másrészt a székely megélhetésének biztosítása érdekében hajlandó volt elviselni úgy a verbális, mint a fizikai megaláztatást.

Bukarest után a legnagyobb magyar közösséggel a századfordulón Brăila rendelkezett,

amely napjainkban is egy jelentős Duna menti kereskedőváros. A század elején 4–5000-re tehető a magyarság létszáma, ezek nagy része az Ojtozi-szoroson keresztül érkezett Brăilába. Az itteni magyar közösségnek is volt református temploma és iskolája (kb. 87 tanulója lehetett a század elején). A kivándorlók nagy része itt is – akárcsak Bukarestben – cseléd, akik már 14 éves koruktól fogva dolgoznak különböző lebuajokban. Közülük akik férjhez mennek, általában bolgár-görögöt választanak, függetlenül attól, hogy nem értik egymás nyelvét, de ez volt az egyetlen út a normálisabb élethez. Az itt dolgozók második legnépesebb kategóriáját az iparosok adják, akik a vám és kereskedelmi okok miatt vándoroltak ki. Ez az a réteg, amely többé-kevésbé tudta biztosítani egzisztenciáját, és ebből esetleg arra következtethetnénk, hogy magyarságukat is megőrizték. Ez azonban sajnálatos módon nem így volt: „kisebb lett azoknak a száma, akik régebben és közelebből családjilag ide kiszármazva, vagy későbbben itt törvényes házasság élet viszonyaiba lépve, munkájuk, iparuk által tiszta polgári állást foglaltak el, s így saját, mint nemzetök becsülését vívták ki az itt nyüzsgő világ előtt”.² Nagyon ritka az a székely iparos, aki nyíltan vallja magyarságát, és magyar inasokkal dolgoztat. A jellemző a meghunyászkodás és a magyar mivolt letagadása, a nevek románosítása, még akkor is, ha csak törve beszéltek a románt. Az asszimiláció érdekes módon annak ellenére is működött, hogy a román állam nem várta tárt karokkal a bevándorlókat, sőt szervezett agitálást is folytattak ellenük. Erre jó példa egy csiki gazda esete. Három fiát besoroztatta a román katonaságba, hogy leszerelés után románok lehessenek. A szolgálati idejük letelte után nem kaptak hivatalos állást, sőt még nem is anyakönyvezték őket, így megházasodni sem tudtak törvényesen.

¹ Weszely, Imets és Kováts utazása Moldva-Olahországra, 1868. 163. o.

²Weszely: id. M. 145. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

A másik Duna menti kikötő, kereskedőváros, Galac magyar lakossága szintén jelentős. Az itt lakó közösség létszáma a század elején mintegy 20 000-re tehető. Egy református iskola biztosítja a képzést, de itt is tapasztalható az anyagiak és a tanerő hiánya. A magyar tanár saját költségén román segédtanítót tart. A galaci magyarság rétegződése nagyon hasonlít a bräilaihoz. Itt is fellelhetők voltak az elrománosított magyar nevek és a meghunyászkodás is. Putnik Béla cikkében 65–30% napszámóról, 20–25% cselédről, 5–10% kereskedőről meg iparosról beszél.¹

Galacon is találkozhatunk a bukaresti székely konzumhölgyek iparával, akik úgynevezett „baksákban” (magyar kocsmák) dolgoznak. Ez az iparág a leánykereskedésre épült, amely a Székelyföldről kelet felé irányult.² Szintén Galacon figyelhető meg egy székely falu, Kászon kivándorlóinak tömörülése. Jelen esetben több száz kászoni székelyről van szó, akik a *Bădălan* városrészben laktak és dolgoztak, ahol több gőzfűrésztelep volt található. Ezek a munkák időszakosak voltak, mert a román törvények szabályozták a különböző gyáraknak adott kedvezményeket. Pl. a *Bădălan* negyedi fűrésztelepnek 1903-ig volt meg az a kedvezménye, hogy munkásainak 1/3-át külföldről alkalmazhatta. A kedvezmény lejártakor az idegen munkások jó részét elbocsátották, akik vagy újabb munkahelyet találtak, vagy hazatoloncolták őket. Arra is volt példa, hogy egy éjszaka alatt negyven székelyt kellett a galaci konzulátusnak megmentenie a hazatoloncolástól.³

A székely kivándorlás szempontjából egyik legfontosabb román település *Constanța*, napjainkban is a legnagyobb román kikötő. A román tenger partjára nagy létszámban a vasút építésekor érkeztek a székelyek mint segédmunkások. Az építkezések befejezése után ezek közül sokan *Constanța*n maradtak. A munkások közül volt olyan is, aki 3000 frankot is hazavitt, de újra visszatért szerencsét próbálni. A *constanțai* cselédek és pincérek is nagyrészt székelyek. A cselédek ázsiója annyira fölment, hogy a vagyonosabbak presztízsből több székely cselédet is tartottak. Az eddig tárgyalt jelenségekhez képest *Constanța*n találkozunk egy jellegzetes iparággal, amely nyilván a település kikötő jellegéből adódott. Az ekkor már dinamikusan fejlődő román kikötőben a század elején külön vállalkozás alakult a magyar kivándorlókra szervezve. Egy új hajóvonal alakult ki Észak-Amerika és Kanada irányába. Az ún. *Atlantica Romania* *Montreal*ba 150 lejért (70 Ft), *Winipeg*be pedig 214 lejért szállította ki az embereket.⁴ Farahó cikkében rávilágít arra, hogy amíg az angliai és németországi kivándorlás mértékét az illető ország konjunkturális szakasza, addig a magyarországi kivándorlását az amerikai bevándorlási kvóta határozza meg. Hasonlóan a fenti jelenséghez a romániai székely vendégmunkások sorsát sem Magyarországon döntötték el, mert az itteni gyárak munkásai addig dolgoztak, amíg a romániai munkástörvények megengedték. A cselédek esete abban különbözött a kisiparosokétól, hogy azok munkalehetőségeit a helyi szükséglet és nem pedig az állami törvények szabályozták.

A székely kivándorlásnak és az idegenben vállalt munkának számos negatív következménye volt, kezdve attól, hogy a székely iparos önmagának nevelt gyűlölő román

¹ Putnik Béla: *A magyar kivándorlók Galacon*. Közgazdasági Szemle. 1901. 826. o.

² Congress on the white slave Traffic. National Vigilance Association. (1899. London). A jelentés 83. o. A kérdést először az 1895-ös párizsi büntetőjog-kongresszuson tárgyalták, majd 1897-ben a londoni gyűlésen és nem utolsósorban a nemzetközi büntetőjog szövetség 1897. évi budapesti összejövetelén. A budapesti kongresszuson Gruber előadó referát *Die internationale Bekämpfung des Mädchenhandels* címmel, melyben kiemelte a székely leánykereskedést.

³ Vasárnapi Újság. 1901. október 27-i száma.

⁴ Farahó János: *A magyar kivándorlók Canadában*. Közgazdasági Szemle. 1901. 818. o.

A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. 2001.

vetélytársat, a román kikötőkben nagy részük a legalantasabb munkákat végezték, identitásukat feladták. Talán a legkirívóbb példa a bukaresti telekspekuláció, amellyel a román hatalom a székely által Bukarestben megtermelt pénzt helyben tartotta. A román törvények szerint külföldi állampolgárok nem vásárolhattak földet, ingatlant, de néha a főváros peremvidékén szabaddá nyilvánítottak egy-egy területet, felparcellázták, a székelyek pedig egymásra rálicitálva verték föl az árakat. Tehát mint láhattuk, a székelyek hivatalos letelepedése a román törvények által támasztott akadályokba ütközött. Ennek ellenére illegálisan rengetegen éltek román területeken, vállalva a bizonytalanságot és a teljes kiszolgáltatottságot. A székelyt elsősorban a földnélküliség kergette Romániába, hisz köztudott, hogy Székelyföldön kevés volt a megművelhető földterület, és az is gyenge minőségű volt. Ezt a helyzetet még súlyosbította a tagosítás és arányosítás. A román kormány érezte annak veszélyét, hogy az idegenek földhözjutása a román tulajdonosok kiszorításával járna. A román földbirtokjog mögött tulajdonképpen az a gazdasági tényező állt, hogy a földbirtokokon óriási adósság volt fölhalmozva, amelyet csak külföldi befektetővel és korszerű hatékony gazdálkodással lehetett volna felszámolni. A román földbirtokjog megreformálását és a külföldiek földtulajdonszerzését először a Tache Ionescu-féle konzervatív párt foglalta a programjába. A korabeli román társadalomban nem volt egy produktív középosztály (úgy ahogy napjainkban sincs), sőt még annak az esélye sem, hogy kialakulhasson. Nyilvánvalóan a román földbirtokjog megreformálása, a külföldiek tulajdonszerzésének lehetővé tétele a román tulajdonosokat kiszoríthatta volna a versenyből. Ez a lehetőség egyáltalán nem szolgálta a román nemzeti ideálokat. A korabeli szakembereket, akik foglalkoztak a Székelyföld gazdasági helyzetével, szorgalmazták, hogy a székelység gazdasági gondjait addig kell megoldani, amíg a román földtörvényeket nem reformálják meg. Valószínű, hogy a székely kivándorlás még nagyobb méreteket öltött volna, ha a földtulajdon megszerzésének meg lett volna a törvényes kerete. A gazdasági problémák többek között a perifériális elhelyezkedésével, a közlekedési infrastruktúra csaknem teljes hiányával és a gazdasági szerkezet egyoldalúságával magyarázhatók. A gazdasági, szociális problémák megoldásának érdekében szervezték többek között az 1902-es Székely Kongresszust Tusnádfürdőn, ahol különböző akcióprogramokat dolgoztak ki. Ezek a programok el is indultak, egy részük sikeres is volt, azonban az első világháború kitörése miatt nem volt meg a kifutásuk, kellő eredményességük.

Az első világháborút lezáró trianoni béke újabb migrációs hullámot indított el a térségben, amelynek hatásai mind a mai napig érezhetők. A regáti magyarság sorsára vonatkozóan a két világháború közötti meg a második világháború utáni időszak szintén szolgál fájdalmas tanulságokkal.

Ezen időszak problémáinak megjelenítése egy másik tanulmány keretében esedékes, amely elképzeléseim szerint a közeljövőben megtörténik.